

La llibertat de càtedra

● Pocs dies després d'abandonar Girona per traslladar-se a l'Escola Normal de Lleida, el diari *L'Autonomista* va dedicar un escrit de comiat a Josefa Úriz. En l'article, se la qualificava com a una "dona independent, de tarannà fort, sincera i perseverant" i s'afirmava que "l'ambient de Girona li ha estat hostil. Com en qualsevol lloc en què regna la hipocresia, allò seriós i veraç fereix a la superficialitat comuna i a les aparences tradicionals".

Tant les lloances a la pedagoga navarresa com la crítica a la societat gironina van provocar una reacció irada de la premsa conservadora. El *Diario de Girona*, per donar-ne exemple, va voler puntualitzar que el menyspreu que "diuen que ha rebut la senyoreta Úriz cal atribuir-lo més aviat al seu temperament fogós i el seu fanatisme no dissimulat"; mentre que el portaveu del tradicionalisme gironí, *El Norte*, va retreure-li la "significació francament anticatòlica, especialment quan va fer enterrar civilment els seus pares i alguna vegada amb motiu de les pèssimes ensenyances que donava". És evident, doncs, que el pas de Josefa Úriz per la ciutat de Girona no havia deixat indiferent ningú.

La crònica de *L'Autonomista* vaticinava que "Lleida és major i més liberal"; i desitjava que allà hi trobés "l'ambient favorable per al seu treball i el seu benestar". Res més lluny de la realitat. Ben aviat, els seus mè-

todes van topar amb els de la directora de la Normal, Lilia Heras, qui va denunciar les seves classes per considerar-les

"immorals", sobretot quan va recomanar a les seves alumnes la lectura del llibre de Margarita Nelken sobre *La condición social de la mujer en España* (1919), en què s'abordaven, de forma innovadora, temàtiques com ara el feminisme, el divorci o el dret a vot. Però l'espurna que acabaria provocant l'expedient contra Josefa Úriz fou una queixa del bisbe de Lleida, Josep Miralles, que va arribar al rector de la Universitat de Barcelona, de qui depenia l'Escola Nor-

mal de Lleida. En l'expedient, s'acusava la professora de recomanar llibres que contenien "*doctrinas perniciosas y detestables*".

La polèmica va transcendir l'àmbit acadèmic i va derivar en un debat sobre la llibertat de càtedra en què la premsa, tant local com estatal, es va posicionar de forma apassionada. El conflicte fins i tot va arribar al Congrés, amb alguns eminents diputats que es van implicar a favor de Josefa Úriz i de la llibertat de càtedra, com ara la dirigent socialista Margarita Nelken o el president de la cambra, Melquíades Álvarez, qui va assumir la defensa de Josefa Úriz. També es va promoure un document de suport en què es defensava que "*la libertad de pensar y la religiosa se hallan incompletas en la ley, y con frecuencia a merced de la arbitrariedad gubernativa*". El document va rebre el suport d'un munt de personalitats, com ara el premi Nobel de medicina Santiago Ramón y Cajal, Ramón Menéndez Pidal, Julián Besteiro, Miguel de Unamuno, Rafael Altamira o Gabriel Alomar. Josefa Úriz va aconseguir eludir aquest primer atac, però no va poder evitar que el procés es reobris alguns anys després, aprofitant l'ambient repressiu de la dictadura de Primo de Rivera. El correctiu que va patir Josefa Úriz en aquell moment fou especialment dur: va acabar suspesa de sou i feina durant un any i condemnada a viure a més de 100 quilòmetres de Lleida.

Un expedient obert contra Josefa Úriz el 1922 va derivar en un intens debat sobre la llibertat de càtedra

batut contra els tradicionalistes en el setge de Pamplona, un episodi decisiu de la darrera guerra carlina. El 1907, la germana gran, Josefa Úriz, va acabar els estudis de magisteri a l'Escola Normal Superior de Mestres de Madrid; i va fer-ho de forma destacada, amb un dels dos premis que es van concedir aquell any. Tot seguit, es va graduar com a "professora normalista" a l'Escola d'Estudis Superiors de Magisteri.

Després d'un breu destí a Sòria i al barri barceloní d'Horta, Josefa Úriz va rebre una beca de l'Ajuntament de Barcelona que li va permetre entrar en contacte amb les noves propostes pedagògiques que s'estaven implementant a Europa, especialment les del doctor Ovide Decroly. El mètode del psicopedagog belga partia de la voluntat de descobrir les necessitats de l'alumne per tal de conèixer els

seus interessos i, alhora, motivar la seva atenció i implicació en la recerca del coneixement. En la trajectòria de Josefa Úriz com a professora de mestres també es va evidenciar la influència de Maria Montessori, de Celestin Freinet i de Jean Piaget. El comú denominador d'aquests pedagogs era una nova concepció de l'alumne com a

subjecte actiu en l'aprenentatge i l'optimisme sobre el paper d'aquests a l'hora de transformar la societat. Una de les alumnes de Josefa Úriz, Dolors Piera, recorda "l'alt nivell de les seves classes i la seva original saviesa"; i afegeix que "amb el seu tarannà de dona senzilla i natural, ens feia estimar l'*escuela nova*, l'*escuela activa*, l'*escuela per a la vida*. No preniem apunts ni teníem cap text d'estudi. Una alumna (la que tocava per llista) anotava les seves explicacions i ella les revisava després de classe [...]. La seva pedagogia era científica i al dia. Amb ella vam conèixer de biologia pedagògica, del mètode Montessori i Decroly. Només es practicava del primer a Catalunya. Del segon hi havia tímids assaigs a dues escoles de Barcelona. Vam conèixer la teoria de l'evolució. El capellà, professor de religió, ens feia aprendre catorze refutacions d'aquesta".